

Цитування:

Антошук М. П. Роль художніх шкіл та студій у розвитку єврейського мистецького середовища Одеси кінця XIX – початку XX ст. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 2. С. 250–256.

*Антошук Микола Петрович,
аспірант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0009-0009-8262-5234>
dme2124.mantoshchuk@dakkkim.edu.ua*

Antoshchuk M. (2025). The Role of Art Schools and Studios in the Development of the Jewish Artistic Environment of Odesa in the 20th Century. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 250–256 [in Ukrainian].

РОЛЬ ХУДОЖНІХ ШКІЛ ТА СТУДІЙ У РОЗВИТКУ ЄВРЕЙСЬКОГО МИСТЕЦЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ОДЕСИ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Мета статті є виявлення ролі культурно-мистецьких товариств, художніх шкіл та студій в Одесі у формуванні та розвитку єврейського мистецького середовища другої половини XIX - початку XX століття. Особлива увага приділяється культурно-освітнім ініціативам, що сприяли становленню єврейських митців, а також впливу місцевого художнього простору на творчу ідентичність представників єврейської громади. **Методологія дослідження.** У дослідженні використано історико-культурний підхід, який дозволяє проаналізувати розвиток мистецьких інституцій у контексті соціальних та політичних змін. Застосовано методи компаративного аналізу, контент-аналізу наукових джерел, матеріалів художніх виставок, мемуарної літератури тощо. **Наукова новизна** Стаття вперше систематизує дані про діяльність єврейських культурно-мистецьких товариств, художніх шкіл, студій та гуртків в Одесі в другій половині XIX – початку XX столітті. Проаналізовано їхній внесок у підготовку мистецьких кадрів, збереження єврейської національної ідентичності через мистецтво та формування міжетнічного культурного діалогу з акцентуванням ваги на взаємовпливі єврейської і української художньої традиції. **Висновки.** Діяльність художніх навчальних закладів та студій стала важливим чинником розвитку єврейської мистецької спільноти Одеси. Вони забезпечували не лише професійну підготовку, а й простір для творчого самовираження й культурного обміну. Єврейські митці, що формувалися в цьому середовищі, зробили помітний внесок у розвиток як місцевої, так і загальноукраїнської та європейської художньої сцени. Художні школи й студії Одеси кінця XIX - початку XX ст. стали ядром єврейського мистецького середовища: вони навчали, виховували творчу молодь, пропонували простір для культурного обміну, модерністських експериментів та збереження національної ідентичності. Спадок педагогів, як-от Фрейсман чи Нюрнберг, і колективів «незалежних» художників сформував підґрунтя для формування Одеської школи живопису, яка продовжила свій вплив на мистецтво України й діаспори в Європі та США.

Ключові слова: єврейське мистецтво, Одеса, культурно-мистецькі товариства, художні школи, XX століття, культурне середовище, мистецька освіта.

Antoshchuk Mykola, Postgraduate student, National Academy of Culture and Arts Management

The Role of Art Schools and Studios in the Development of the Jewish Artistic Environment of Odesa in the 20th Century

The purpose of the article is to identify the role of art schools and studios in Odesa in the formation and development of the Jewish art environment during the late 19th – early 20th centuries. Special attention is paid to cultural and educational initiatives that contributed to the formation of Jewish artists, as well as the influence of the local artistic space on the creative identity of representatives of the Jewish community. **Research methodology.** The study uses a historical and cultural approach, which allows analysing the development of art institutions in the context of social and political changes. Methods of comparative analysis, content analysis of archival sources, materials of art exhibitions and memoir literature were applied. **Scientific novelty.** The article for the first time systematises data on the activities of Jewish art schools, studios and circles in Odesa in the late 19th – early 20th centuries. Their contribution to the training of professional personnel, the preservation of national identity through art and the formation of interethnic cultural dialogue is analysed. The emphasis is on the mutual influence of Jewish and city-wide artistic traditions. **Conclusions.** The activities of art educational institutions and studios became an important factor in the development of the Jewish artistic community of Odesa. They provided not only professional training, but also a space for creative self-

expression and cultural exchange. Jewish artists who were formed in this environment made a noticeable contribution to the development of both the local and the all-Ukrainian and European art scenes. Art schools and studios of Odesa in the late 19th and early 20th centuries became the core of the Jewish artistic environment: they taught and educated creative youth, offered a space for cultural exchange, modernist experiments and the preservation of national identity. The legacy of teachers such as Freyerman or Nurenberg and collectives of 'independent' artists formed the basis for the formation of the Odesa School of Painting, which continued its influence on the art of Ukraine and the diaspora in Europe and the United States.

Keywords: Jewish art, Odesa, art schools, 20th century, cultural environment, art education.

Актуальність теми дослідження. Дослідження ролі художніх шкіл та студій у формуванні єврейського мистецького середовища Одеси кінця XIX - початку XX ст. є вкрай актуальним з огляду на кілька важливих аспектів. По-перше, Одеса протягом століть залишалася потужним культурним центром з багатонаціональним складом населення, де єврейська громада відігравала помітну роль у розвитку мистецтва, освіти та суспільного життя. По-друге, значення художньої освіти як інструмента збереження національної ідентичності, культурної пам'яті та міжкультурного діалогу потребує глибшого осмислення в контексті соціально-політичних трансформацій, які переживала Одеса упродовж означеного періоду.

Незважаючи на те, що історія одеського мистецтва добре досліджена, внесок єврейських культурно-мистецьких товариств, художніх шкіл, студій та окремих митців досі залишається фрагментарно висвітленим у науковій літературі. Вивчення цих інституцій дозволяє не лише відновити справедливості щодо забутих імен, а й глибше зрозуміти механізми формування культурної спадщини міста. В сучасних умовах зростання інтересу до локальної історії та мультикультурного минулого Одеси дана тема набуває особливої важливості для розуміння ролі мистецтва у збереженні історичної та етнічної тяглості.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні праці з означеної проблематики засвідчують, що художнє життя Одеси кінця XIX - початку XX ст. становило важливу платформу для формування єврейської мистецької ідентичності та професійного зростання. Водночас, у дослідженнях простежується взаємодія етнічної культурної самосвідомості з українськими мистецькими традиціями, що перебували під впливом модернізму. Так, зокрема, у роботі О.Маркової та Л.Шевченко [12] аналізується поліетнічний характер мистецького середовища Одеси, зокрема присутність і внесок єврейської громади. Авторки виявили, що етнічні групи, включно з євреями, мали значний вплив на формування мистецької ідентичності, створюючи локальний художній канон, що

поєднував українсько-слов'янські ідеї з модерністськими тенденціями. Дослідження О.Афоніної та М.Юр [2] зосереджене на художнику вірменського походження, але включає суттєві паралелі з єврейськими митцями Одеси. Через аналіз викладацької практики, стильових впливів та етнічного самоусвідомлення автори показують, як етнічна приналежність художників (включаючи єврейську спільноту) поєднувалася з загальноміськими формами мистецької педагогіки та модернізму. О.Любічанська [10] у дипломній роботі аналізує творчість вихідців із єврейської громади Одеси, їхню художню освіту та ідентичність та засвідчує висновки про те, що попри соціально-політичні обмеження, єврейські митці інтегрувалися в академічні мистецькі інституції (зокрема Одеське художнє училище) та зберігали культурні традиції, формуючи власний локальний стиль.

Окрім цього, питання з'ясування особливостей єврейського культурного та мистецького життя Одеси окресленого періоду, формування художньої освіти та творчих стилів і напрацювань єврейських художників та етнічної спільноти загалом знайшло відображення у працях М. Андрійчук [1], Х. Бойко [23], Л. Гриневич [3], О. Гуляєвої [4], З. Гуріч [5], О. Жадейка [7], О. Козерод [8], Л.Крупеніної [9], В.Македон [11], О. Музичко [13], Г. Ніколаєвої [14], Т. Овчаренко [15], В. Павленко [16], Б. Пінчевської [17-19], І. Прокопчук [20], Х. Семерин [21], І. Франків [23] та ін.

Мета статті є виявлення ролі культурно-мистецьких товариств, художніх шкіл та студій в Одесі у формуванні та розвитку єврейського мистецького середовища другої половини XIX - початку XX століття. Особлива увага приділяється культурно-освітнім ініціативам, що сприяли становленню єврейських митців, а також впливу місцевого художнього простору на творчу ідентичність представників єврейської громади.

Виклад основного матеріалу. Одеса впродовж перших десятиліть XX століття була одним із найважливіших мистецьких центрів російської імперії, де єврейські митці

становили значну частку творчої спільноти. У місті функціонували художні школи та студії, які стали просторами не лише фахової освіти, але й формування культурної ідентичності та модерної художньої парадигми серед єврейства.

За твердженням дослідників, «в модерну епоху єврейське мистецтво також зазнало суттєвих змін, передовсім у плані синтезу сакрального і секулярного. Сіоністський рух за повернення євреїв на історичну батьківщину також потребував художніх творів, здатних викликати сильний емоційний відгук» [23, 161]. На думку О. Маркової та Л. Шевченко, специфіка Одеси і українського Півдня загалом відзначена перехрестями національно-етнічних і віросповідальних настанов, що охоплюють численні сімейні-родинні співвідношення, при тому що етнічним ядром став слов'янсько-український сплав <...>. Бурхливі соціальні перипетії корегували життєвий шлях багатьох вихідців з культурного середовища Одеси і українського Півдня взагалі, що згодом опинялися в інших національно-культурних вимірах, не втрачаючи культурного «заряду», отриманого на «малій батьківщині» [12, 208].

Дослідниця В. Македон, вивчаючи національно-культурні об'єднання Одеси, відзначала, що у другій половині XIX – перші десятиліття XX ст. одеські єврейські об'єднання охоплювали фактично всі можливі галузі життя цієї етноконфесійної групи одеського населення. Тим більш цінним наявність такої кількості товариств (пропорційно до кількості караїмського населення – їх досягнення теж виглядають солідними) виглядає у не зовсім сприятливих, а іноді й зовсім несприятливих, політичних умовах [11, 95].

У роботі О. Любичанської зазначається, що друга половина XIX – початок XX століття характеризується розквітом образотворчого мистецтва в Одесі, здобутки якого мали важливе значення не лише для українських та загальноімперських просторів, а й на світовому рівні. У цілому, щодо цього питання можна стверджувати, що образотворчому мистецтву міста була притаманна жанрова та стилістична багатогранність, поєднання в міському художньому просторі академічних традицій та новацій [10, 21].

Чи не найважливішими у формуванні художнього простору міста була діяльність товариств, започаткованих з метою підтримки діячів та традицій і новацій образотворчого мистецтва. Першим свою роботу розпочало

Одеське товариство красних мистецтв, створене в 1865 р. провідними художниками, педагогами, аристократами й громадськими діячами задля популяризації традицій художнього навчання. Це товариство сприяло в створенні в 1865 р. Одеської рисувальної школи – першого такого закладу на теренах України, що мала великий вплив на культуру й мистецтво Одеси, до якої були прихильні благодійники й меценати міста. Вона залюбки приймала єврейських студентів - у 1904 році їх частка становила понад 60 % студентського корпусу [24].

Ще в 1890 р. було утворено Товариство південноросійських художників, що фактично одразу зайняло лідируючі позиції в художньому середовищі міста й південного регіону в цілому, також було й одним із найбільших на теренах тогочасної України на зламі століть. Воно відігравало важливу роль в об'єднанні художників та обміну мистецьким досвідом, зокрема найвидатнішими членами Товариства південноросійських художників були Петро Нілус, Киріак Костанді, Леонід Пастернак, Микола Скадовський, Микола Кузнецов, Борис Едуардс, Геннадій Ладиженський та ін. Із часу свого заснування й до 1919 р. щороку проводилась колективна виставка художніх творів як митців-одеситів, так і запрошених з інших міст авторитетних художників [10, 29].

На думку Л. Крупеніної, Товариство південноросійських майстрів грало провідну роль у розвитку художнього життя Одеси кінця XIX століття. По-перше, воно сприяло значному пожвавленню та еволюції мистецтва на території сьогоденної України, заявляючи про себе в масштабі міста, країни та займаючи відповідну нішу на «художньому ринку» Російської імперії. Товариство прагнуло також потрапити на європейський «ринку мистецтва» для презентації та реалізації своїх творів, налагодження дружніх взаємин із живописцями Західної Європи, ознайомлення з їх творчою практикою. По-друге, саме виставкова діяльність Товариства сприяла розвитку, а певною мірою, і становленню місцевої художньої критики, оскільки після закінчення чергової періодичної виставки Об'єднання в одеській пресі з'являлися різні за характером резюме, відгуки, статті рецензентів, дані про відвідування та кількість проданих робіт. Важливим чинником у цьому процесі стала організація вернісажів і товариських обідів, де одеські рецензенти здобували «спеціальну освіту» [9, 9].

У 1917-1918 роках засновники «Товариства незалежних митців», якими були типові представники єврейської інтелігенції, як-от Т. Фрейсман, А. Нюренберг, М. Гершенфельд створили унікальну творчу платформу для розвитку модернізму в Одесі, зокрема вони вели авторські майстерні, де проводили пленери, лекції, експерименти з новими стилями, поєднуючи європейський досвід (Парижська, Мюнхенська школи) з наявними культурно-мистецькими тенденціями. Найвідомішим викладачем став Теофіл Фрейсман (1883-1957), який протягом 1897-1902 рр. навчався в Одеському художньому училищі, зокрема у Кириака Костанді; у 1903 році був в академії мистецтв у Мюнхені і студії Антона Ажбе; в 1905 році навчався в академії мистецтв в Парижі у майстерні П'єра Боннара та у Габрієля Ферр'є [22].

Після повернення з Парижа у 1917 році він очолював Одеську художню школу, брав участь у заснуванні Музею єврейської культури і Музею західного і східного мистецтва. Фрейсман протягом десятиліть передавав студентам академічну майстерність й авторські підходи до мистецтва. З 1920 року він був викладачем (з 1935 р. - професором) Одеського художнього училища. Серед учнів - Олександр Постель, Костянтин Крилов, Георгій Бельцов, Євген Кібрик, Сергій Отрощенко, Давид Рубінштейн, Олег Соколов, Абрам Векслер, Борис Герус, Григорій Довженко, Аміш Нюренберг, учень Костанді, учителював у студії рисунка й декоративного мистецтва, виховував молодих митців незалежної школи Одеси, підтримував мистецькі експозиції в стилі École de Paris [6; 25].

Створення спільнот незалежних художників у поєднанні з педагогічною роботою дозволило єврейській молоді бачити в мистецтві інструмент самовираження та культурного спротиву. Особливо значущими були ці студії в умовах антисемітської політики та соціальних потрясінь, оскільки на їхній основі постала одеська школа модернізму з єврейськими характерними ознаками і рисами, що відроджувалась у пізніших поколіннях митців, таких, як Ілля Шенкер, Люсьєн Дульфан, Йосип Островський та ін.

Важливим центром культурного діалогу був інтелектуальний клуб для середнього класу єврейської інтелігенції Beseda (Бесіда), відкритий близько 1863 р., що згодом став місцем лекцій, дебатів, зустрічей письменників

та митців [24]. Також У Одесі діяв широкий спектр професійних єврейських товариств: для вчителів, кравців, ювелірів, хористів, портових вантажників тощо, кожне з яких мало власні бібліотеки, молитовні їдальні, кредитні каси, хор і культурні заходи. Відомим і популярним освітньо-професійним творчим простором Одеси був Yevrabmol - «Єврабмол» - експериментальна професійно-технічна школа для єврейської молоді (діяла протягом 1921-1937), яка одночасно була клубом і навчальним закладом з власним виробництвом, де виховувалися молоді художники, ремісники й громадські діячі та ін. [27].

Музей єврейської культури ім. Менделе Мойхера-Сфоріма, заснований у 1927 році, акумулював мистецькі твори єврейських авторів, зокрема графіку, живопис, декоративне мистецтво та ін. Створення такого осередку сприяло систематизації мистецьких колекцій, формуванню мистецького канону та збереженню історії єврейського образотворчого мистецтва Одеси [25].

Незабаром після революції та громадянської війни мистецька діяльність незалежних груп припинилася, однак педагогічна спадщина Фрейсмана, Нюренберга й інших продовжила жити у їхніх учнях. Завдяки цьому формування «Одеської школи» стало базою для пізніших художніх практик у 1960–70-х роках [26]. Крім того, вихідці з цієї спільноти зробили свій творчий внесок у розвиток модерного мистецтва. До прикладу Л. Пастернак, А. Лаховський та інші, що отримали освіту в Одесі та продовжили художню діяльність у Парижі, Берліні, США – їх навчання в одеських мистецьких закладах заклало їм основу для міжнародного успіху [26].

Наукова новизна. Стаття вперше систематизує дані про діяльність єврейських культурно-мистецьких товариств, художніх шкіл, студій та гуртків в Одесі в другій половині XIX – початку XX століття. Проаналізовано їхній внесок у підготовку мистецьких кадрів, збереження єврейської національної ідентичності через мистецтво та формування міжетнічного культурного діалогу з акцентуванням ваги на взаємовпливі єврейської і української художньої традиції.

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що діяльність художніх культурно-мистецьких товариств, навчальних мистецьких закладів та студій Одеси стала важливим чинником розвитку єврейської мистецької спільноти упродовж як

наприкінці XIX ст., та і на початку та впродовж XX століття. Ці інституції виконували не лише освітню функцію, забезпечуючи фахову підготовку молодих митців, але й слугували осередками формування етнокультурної ідентичності, збереження традицій та інтеграції єврейської творчості в загальноміський та загальноукраїнський культурний простір. У стінах художніх шкіл і студій відбувався не лише процес передачі академічних знань, але й активний обмін ідеями, що сприяв виникненню нових мистецьких напрямів та стилістичних експериментів. Особливе значення мали ті навчальні ініціативи, що створювали умови для синтезу єврейського фольклору, релігійної символіки й модерністських течій, характерних для європейського мистецтва кінця XIX та особливо першої половини XX століття. Єврейські художники, виховані в одеському культурному середовищі, не лише сформували унікальну школу, а й продемонстрували здатність адаптуватися до змін суспільно-політичного контексту, зберігаючи водночас свою національну та творчу самобутність, формуючи творчий внесок, що був відчутний не лише в локально-регіональному, але й у міжнародному культурному контексті.

Таким чином, роль культурно-мистецьких товариств, художніх шкіл та студій у житті єврейської громади Одеси слід розглядати як ключову в контексті історії мистецької освіти, формування культурної пам'яті та збереження етнічної ідентичності в умовах змінної політичної реальності XX століття.

Література

1. Андрійчук М. Українсько-єврейський дискурс: висвітлення міжнаціональних взаємин у друкованих виданнях Наддніпрянщини (60-рр. XIX ст. – початок XX ст.): монографія. Київ: НТУУ «КПІ», 2013. 224 с.
2. Афоніна О. С., Юр М. В. Творча діяльність В.Гегамяна в контексті розвитку одеської школи живопису. *Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр.* 2023. Вип. 44. С. 34–39.
3. Гриневич Л. Єврейське національно-культурне відродження 1920-х – 1930-х рр. в УСРР у «прокрустовому ложі» більшовицької ідеології. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки.* 2004. №12. С. 225–233. URL: <http://history.org.ua/JournALL/pro/12/9.pdf> (дата звернення: травень 2025).
4. Гуляєва О. В. Розвиток авангардних традицій у живопису на Півдні України у 1910–1920-х: Феномен «одеських парижан». *Художня культура. Актуальні проблеми:* наук. вісник.

Інститут проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ : Фенікс, 2015. Вип.11. С.105–119.

5. Гуріч З.В. Розвиток художньої освіти в початкових та середніх навчальних закладах Херсонської губернії (друга половина XIX – початок XX ст.): дис... канд. пед. наук / НАПН України. Київ, 2017. 313 с.

6. Єврейський музей Менделє Мойхера Сфоріма. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9_%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B5_%D0%9C%D0%BE%D0%B9%D1%85%D0%B5%D1%80%D0%B0_%D0%A1%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BC%D0%B0 (дата звернення: травень 2025).

7. Жадейко О. М. Художній код Валерія Гегамяна в мистецькому просторі: дис. ... д-ра філософ. за спец. 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Київ, 2023. 253 с.

8. Козерод О.В. Єврейські жінки України в культурі, літературі і мистецтві у період 1920-х років. *Грані.* 2010. № 4. С. 14–18.

9. Крупеніна Л.В. Творча спілка як культуроутворюючий чинник міського середовища (на матеріалі діяльності Товариства південноросійських художників в Одесі на межі XIX – XX століть): автореф. дис.... канд. культ. / Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського Сімферополь, 2009. 23 с.

10. Любічанська О.О. Єврейські художники Одеси II половини XIX – початку XX століття: квал. робота на здобуття осв. ступ. магістра / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2021. 114 с.

11. Македон В.В. Національно-культурні об'єднання Одеси в другій половині XIX – на початку XX століття: виникнення, склад та діяльність: дис.... канд. іст. наук / Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. Одеса, 2017. 276 с.

12. Маркова О. М., Шевченко Л. М. Національні виміри культурно-мистецького надбання Одеси в співвідношенні з українським Центром і Сходом. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал.* 2024. № 2. С. 203–208.

13. Музичко О. Концептуалізація історії євреїв в історіографічному процесі півдня України наприкінці XIX – на початку XX ст. *Записки історичного факультету : зб. наук. пр. / колектив авторів ; гол. ред. д-р іст. наук В. Г. Кушнір.* Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2022. Вип. 33. С. 171–183.

14. Ніколаєва Г.О. Театр як модератор сучасного міського міфу (на прикладі діяльності одеського академічного театру музичної комедії ІМ. М. Водяного): дис. ...канд. культ./ Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2018. 247 с.

15. Овчаренко Т.С. Культурологічні аспекти еволюції єврейського театру в Україні: автореф. дис.... канд. культ. / Харківська державна академія культури. Харків, 2009. 13 с.

16. Павленко В.В. Сучасні стратегії та загрози у збереженні культурно-мистецької спадщини Одеси: квал. наукова робота ... на здобуття осві. ст. магістра за спец. 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2023. 84 с.

17. Пінчевська Б. Єврейське мистецтво в Україні. Контексти, здобутки, рефлексія. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки : Мистецькі обрії '2012 / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України ; Наук. керівник теми і голов. наук. ред. І. Д. Безгін ; Редкол. : А. В. Чебикін, І. Д. Безгін, Г. І. Веселовська та ін. Київ : Фенікс, 2012. Вип. 4 (14–15). С. 360–362.

18. Пінчевська Б. Портретний жанр в єврейському мистецтві Галичини кінця XIX — першої третини XX ст. Зміна культурного героя як ознака модернізації пріоритетів суспільно-культурної парадигми. Художня культура. Актуальні проблеми. 2013. Вип. 9. С. 292–317.

19. Пінчевська Б. Роль Краківської школи образотворчого мистецтва та краківської академії мистецтв у формуванні художньої освіти в контексті становлення та розвитку єврейського мистецтва в східній Галичині та Україні в період 1900–1939 рр. МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія. 2012. Вип. 8. С. 224–245.

20. Прокопчук І. Художня освіта та мистецтво авангарду в Україні у контексті радянської соціалістичної програми. URL: https://www.researchgate.net/publication/316841135_Hudozna_osvita_ta_mistectvo_avangardu_v_Ukraini_u_konteksti_radanskoj_socialisticnoi_programi (дата звернення: травень 2025).

21. Семерин Х.Д. Єврейський світ в українській малій прозі кінця XIX —перших десятиріч XX ст.: міфопоетика, імагологія, естетика: дис....д-ра філос., спец. 035 - Філологія / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2023. 251 с.

22. Фрасрман Теофіл Борисович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D1%94%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB_%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: травень 2025).

23. Франків Р. Б., Бойко Х. С. Ідилічні сюжети у творенні наративів модерних націй, на прикладі німецького, єврейського та українського живопису. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2021. № 2. С. 159–164.

24. Ціпперштейн С. Дж. Одеса. Енциклопедія євреїв Східної Європи YIVO. URL: <https://encyclopedia.yivo.org/article/897> (дата звернення: травень 2025).

25. Odessa's Mendele Moykher-Sforim Museum of Jewish Culture. URL: <https://www.yerusha-search.eu/viewer/metadata/JTS-1779/1/> (дата звернення: травень 2025).

26. The Jewish theme in the works of Odessa artists of the XIX-XXI centuries: from Leonid Pasternak to Aleksandr Roitburd. URL: <https://odessitclub.org/old/index.php/demenok/1850-the-jewish-theme-in-the-works-of-odessa-artists-of-the-xix-xxi-centuries-from-leonid-pasternak-to-aleksandr-roitburd> (дата звернення: травень 2025).

27. Yevrabmol. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Yevrabmol> (дата звернення: травень 2025).

References

1. Andriichuk, M. (2013). Ukrainian-Jewish Discourse: Coverage of Interethnic Relations in PRINTED PUBLICATIONS of the Dnipro Region (1860s – Early 20th Century). Kyiv [in Ukrainian].

2. Afonina, O. S., & Yur, M. V. (2023). Creative Activity of V. Hegamyan in the Context of the Development of the Odesa School of Painting. *Art Scientific Notes*, 44, 34–39 [in Ukrainian].

3. Hrynevych, L. (2004). Jewish National and Cultural Revival of the 1920s–1930s in the Ukrainian SSR in the 'Procrustean Bed' of Bolshevik Ideology. *Problems of the History of Ukraine: Facts, Judgments, Searches*, 12, 225–233. Retrieved from <http://history.org.ua/JournALL/pro/12/9.pdf> [in Ukrainian].

4. Huliaieva, O. V. (2015). The Development of Avant-Garde Traditions in Painting in the South of Ukraine in the 1910s–1920s: The Phenomenon of 'Odesa Parisians'. *Artistic Culture. Current Problems*, 11, 105–119 [in Ukrainian].

5. Hurich, Z. V. (2017). The Development of Art Education in Primary and Secondary Educational Institutions of the Kherson Province (Second Half of the 19th – Beginning of the 20th Century). *Candidate's Dissertation*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Mendele Moycher Sforim Jewish Museum. (n.d.). Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9_%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B5_%D0%9C%D0%BE%D0%B9%D1%85%D0%B5%D1%80%D0%B0_%D0%A1%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BC%D0%B0 [in Ukrainian].

7. Zhadeiko, O. M. (2023). Valery Gegamyan's Artistic Code in the Artistic Space. *PhD Dissertation*. Kyiv [in Ukrainian].

8. Kozherod, O.V. (2010). Jewish Women of Ukraine in Culture, Literature and Art in the 1920s. *Grani*, 4, 14–18 [in Ukrainian].

9. Krupenina, L.V. (2009). Creative Union as a Culture-Forming Factor in the Urban Environment (Based on the Activities of the Society of South Russian Artists in Odesa at the Turn of the 19th–20th Centuries). *Author's Abstract of Candidate's Dissertation*. Simferopol [in Ukrainian].

10. Liubichanska, O.O. (2021). Jewish Artists of Odesa in the Second Half of the 19th – Early 20th Centuries. *Master's Qualification Work*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Makedon, V.V. (2017). National Cultural Associations of Odesa in the Second Half of the 19th – Early 20th Centuries: Emergence, Composition and Activity. *Candidate's Dissertation*. Odesa [in Ukrainian].
12. Markova, O. M., & Shevchenko, L. M. (2024). National Dimensions of the Cultural and Artistic Heritage of Odesa in Relation to the Ukrainian Centre and the East. *Herald of the National Academy of Culture and Arts Management*, 2, 203–208 [in Ukrainian].
13. Muzychko, O. (2022). Conceptualisation of Jewish History in the Historiographical Process of Southern Ukraine in the Late 19th – Early 20th Centuries. *Notes of the Faculty of History*, 33, 171–183 [in Ukrainian].
14. Nikolaieva, H.O. (2018). Theatre as a Moderator of Modern Urban Myth (On the Example of the Activities of the Odesa M. Vodiani Academic Theatre of Musical Comedy). *Candidate's Dissertation*. Kyiv [in Ukrainian].
15. Ovcharenko, T.S. (2009). Culturological Aspects of the Evolution of Jewish Theatre in Ukraine. *Author's Abstract of Candidate's Dissertation*. Kharkiv [in Ukrainian].
16. Pavlenko, V.V. (2023). Modern Strategies and Threats in the Preservation of the Cultural and Artistic Heritage of Odesa. *Master's Qualification Work*. Kyiv [in Ukrainian].
17. Pinchevska, B. (2012). Jewish Art in Ukraine. Contexts, Achievements, Reflection. *Current Problems of Artistic Practice and Art History: Artistic horizons 2012*, 4 (14–15), 360–362 [in Ukrainian].
18. Pinchevska, B. (2013). Portrait Genre in Jewish Art of Galicia of the Late 19th — First Third of the 20th Century. Change of Cultural Hero as a Sign of Modernisation of Priorities of Socio-Cultural Paradigm. *Art Culture. Current Problems*, 9, 292–317 [in Ukrainian].
19. Pinchevska, B. (2012). The Role of the Krakow School of Fine Arts and the Krakow Academy of Arts in the Formation of Art Education in the Context of the Formation and Development of Jewish Art in Eastern Galicia and Ukraine in the Period 1900–1939. *MIST: Art, History, Modernity, Theory*, 8, 224–245 [in Ukrainian].
20. Prokopchuk, I. (n.d.). Art Education and Avant-Garde Art in Ukraine in the Context of the Soviet Socialist Programme. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/316841135_Hudozna_osvita_ta_mistectvo_avangardu_v_Ukraini_u_konteksti_radanskoi_socialistichnoi_programi [in Ukrainian].
21. Semeryn, Kh.D. (2023). The Jewish World in Ukrainian Short Prose of Late 19th – Early 20th Centuries: Mythopoeitics, Imagology, Aesthetics. *PhD Dissertation*. Ostroh [in Ukrainian].
22. Frayerman Teofil Borysovych. (n.d.). Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%80%D0%B0%D1%94%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB_%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 [in Ukrainian].
23. Frankiv, R. B., & Boiko, H. S. (2021). Idyllic Plots in the Creation of Narratives of Modern Nations, on the Example of German, Jewish and Ukrainian Painting. *Herald of the National Academy of Culture and Arts Management*, 2, 159–164 [in Ukrainian].
24. Zipperstein, S. J. (n.d.). Odesa. Encyclopaedia of Jews of Eastern Europe YIVO. Retrieved from <https://encyclopedia.yivo.org/article/897> [in English].
25. Odesa's Mendeleyev-Moyshe-Sforim Museum of Jewish Culture. (n.d.). Retrieved from <https://www.yerusha-search.eu/viewer/metadata/JTS-1779/1/> [in English].
26. The Jewish Theme in the Works of Odesa Artists of the XIX–XXI Centuries: From Leonid Pasternak to Aleksandr Roitburd. (n.d.). Retrieved from <https://odessitclub.org/old/index.php/demenok/1850-the-jewish-theme-in-the-works-of-odessa-artists-of-the-xix-xxi-centuries-from-leonid-pasternak-to-aleksandr-roitburd> [in English].
27. Yevrabmol. (n.d.). Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/Yevrabmol> [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.05.2025
Отримано після доопрацювання 10.06.2025
Прийнято до друку 17.06.2025